

Török igazgatás a Hódoltságban

Források

defterek

- tahrir-defterek a lakott és puszta helyek felsorolása, az adózó családfők és nőtlen fiaik név szerinti listáival, a terménytizedek meghatározásával a kivetett adókat rögzítik
- dzsizje-defterek csak az állami pénzdót (*dzsizje*) fizetőket tartalmazzák
- tímár-defterek a méltóságviselők és szolgálati birtokkal fizetett hivatalnokok és katonák között az szétosztott kincstári jövedelmek és birtokok jegyzéke
- vámnaplók
- pénztári naplók

hódoltsági települések iratanyaga

*nyugták, utasító és tiltó rendeletek, bírósági végzések, jogbiztosító oklevele engedélyek, kérvényekre adott válaszok.
magánlevelek (misszilisek)*

Csandarli Halil bég összeírásai – "Halul bég defterei" – a legfontosabbak

Közigazgatási egységek

vilájet (pasalik)

élén: pasa

budai, temesvári, egri, kanizsai, váradi, érsekújvári vilájet

szandzsák

élén: bég

a szandzsák-központok az adminisztráció székhelyei

kaza

élén: kádi (bíró)

náhije

élén: aga

náhije-központokban nem foglalkoztak ügyintézéssel

1560-as évek végén a budai vilájet húsz, a temesvári nyolc szandzsákból állt. A szandzsákok kiterjedésük szerint több-kevesebb kazát foglaltak magukba, a kazák pedig egy-két náhijét. A budai vilájetet élén álló begler-bég pasa címet kapott, 1623-tól rendszeresen vezíri ranggal is felruházták.

A szandzsákokat a szandzsákbégek vezették. A beglerbég tanácsadó testülete a körzet fő tisztviselőit magába foglaló díván volt. A pénzügyeket a vilájet-központokban működő *defterháne* (pénzügyi hivatal) igazgatta, élén a *defterdár*ral.

A központ irányítása érződött abban is, hogy a mindennapi helyi életet, mindenekelőtt az adózást, a vámok és a különböző illetékek összegét, a bíraskodást szultáni törvények (*kánun*) szabályozták.

A megszállók fontosabb tisztségviselői

– **beglerbég**

a szultáni udvarból nevezték ki, évi 1 millió akcse körüli jövedelemmel járt 145 év alatt, amíg Buda török uralom alatt állt, 99 beglerbég teljhatalmú megbízottként képviselték a szultánt a Béccsel folyó diplomáciai tárgyalásokon önállóan kezdhettek kisebb katonai vállalkozásokba a pénzügyek területén viszont nem önállóak - Porta dönt

– **szandzsákbég**

– **kajmakám**, a szandzsákbég helyettese

- **alajbég** egy-egy szandzsák szpáhi-katonaságának vezetői

- **dizdár** a nagyobb várak parancsnokai

- **kapudán** a dunai flotta parancsnoka

- **defterdár** a birtok- és pénzügyekért felelős

- **emin** a defterdárt ellenőrzi, a szultáni kincstár megbízottja

- **kádi** vagy **molla** bíró

- **imám** a dzsámik papja okat (muftik)

- **müfti** jogtudós

A várak katonasága

élén a várkapitány (**dizdár**), helyettese (**kathüdá**)

írnok (**katib**)

– gyalogos katonák (**müsztahfiz**), zsoldjuk napi 6-8 akcse, nem = a janicsárral (a XVI. században janicsárok csak Budán szolgáltak, a XVII. században máshol is)

azab: renegát és délszláv gyalogosok, vezetőjük a kapudán

– lovasok

szpáhi a legfontosabb lovassági egysége

günüllü = önkéntes, zsoldjuk napi 10-15 akcse

besli (öt akcsés) vagy **fárisz** (lovas)

martalóc

akindzsi, irreguláris lovasság

– **topcsi** (tüzér)

Az egyes egységek élén agák álltak, az alapegységek teljes feltöltöttség esetén tíz katonát számláltak, akik közé az altiszt, az odabasi is beletartozott.

Hódoltsági bevételek, adóztatás

A birodalom Magyarországon húzódó északnyugati határvonalának, a katonasággal sűrűn megrakott várrendszernek a fenntartása óriási kiadásokkal járt, amelyeket a helyi bevételek meg sem közelítettek.

Eleinte 10-15 000 fős állandó katonaság védte a Hódoltságot a török közigazgatás legfontosabb feladata a pénzszerzés. török berendezkedés lényege mindenekelőtt katonai megszállás.

Magyarországon az adók fajtáinak és összegeinek meghatározásakor a törökök a királyok idejébeli adóztatást vették alapul.

50 akcse (török ezüstpénz) = 1 magyar aranyforint

- házanként (porta = **háne**), családonként járt a kincstárnak a harács (**haradzs, dzsizje**): a XVI. század közepén 50 akcse.
- házanként 50 akcse járt a birtokosnak is
- termés után tizedet is szedtek
- a kincstárnak fizettek a borkimérés jogáért, a malomtartásért, a halászati jogért stb.
- a falvak ingyenmunkával is tartoztak
- egyre növekvő földesúri robot
- a büntetéspénzeket is beszámították a birtok jövedelmei közé, falvanként többnyire 100 akcse alatti összeg

Új pénzügyi politika

Arszlán budai pasa (1565–1566) kezdte a zsoldos katonaság egy részét javadalombirtokokkal kifizetni = zsold-tímár

oka: a központi kincstár beszüntette a budai vilájet támogatását, ezzel önállóságra és önellátásra kényszerítette a tartományt

a legfőbb földesúr a hódoltság belső területein az állam maradt, míg a perem területeket jórészt zsold-tímárba osztották ki

a birodalom pénzügyi helyzetének romlása miatt az 1620-30-as évektől új állami adók bevezetésével próbáltak a helyzeten úrrá lenni

Polgári igazgatás

teljesen összefonódott a katonai igazgatással
a katonai és polgári tisztségviselők hierarchiája a csúcson, a kettős funkciót egyesítő beglerbégi és szandzsákbégi hivatalokban találkozott

a szultáni (hász-birtok) birtokok adóügyeit **eminek** (adótszít) és vojvodák intézték, feladatuk a szolgáltatások behajtása
nem éltek a lakossággal együtt, a török várakból igyekeztek irányítani

Kádi

a középszintű tartományi igazgatás kulcsfigurája a kádi
összesen kb. negyven kádi hivatal volt a Hódoltságban
kincstártól fizetést kapott, a bírságpénzekből rész illetve

feladatkörei:

- részt vett az adók kivetésében és beszedésében

- a hadsereg mozgósítását segítette

- felügyelte az iparos-testületeket, a piacokat, az építkezéseket és a különböző vallási közösségeket

- jelentéseket küldött az udvarba a beglerbégekről, a vilájet népéről
- jogász, közjegyző és bíró egy személyben

- ítélkezésében szandzsákonként egy jogtudós (**müfti**) segítette

A Hódoltság területén megmaradtak a régi önkormányzati szervek, ha nem veszélyeztették a török uralmát

a török kormányzat mentesült az alsó szintű hivatali szervezet kiépítésétől.

A mezővárosok maguk osztották szét és szedték be az adót, saját bíróságuk ítélkezett a lakosság peres ügyeiben. A falvak is többnyire maguk bírászkodtak. a szpáhi vagy az emin beavatkozása annyit jelentett, hogy a vétkek után behajtották a pénzt

a török jogszolgáltatás = a vétkek megadóztatása

– A Hódoltság muszlim népessége hatvan kisebb-nagyobb török központban élt. A vegyes lakosságú települések különböző vallású csoportjai saját negyedekben, elkülönülten telepedtek meg, saját törvényeik szerint élhettek a mohamedánok, a nyugati, illetve görögkeleti keresztények, a zsidók.

– Az önkormányzatukat átmentett, tisztán keresztények lakta mezővárosok jelentették a Hódoltság második településtípusát.

– A lakosság zöme pedig a harmadik típusban, a tíz-húsz házból álló falvakban élt.

Kondomínium – kettős uralom, kettős adóztatás

– a határ menti területeket széles sávban mint két fél adóztatta

a magyar végváriak által behajtott hadiadó és a szpáhik földesúri adói szinte egyet jelentettek azzal az egész pénzmennyiséggel, amelyet a két fél egymás országrészéből kivont

– a vármegyei nemesség, az egyház és a földesúr igyekezett ellenőrizni a hódoltsági községi életet